

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ МАЙСТЕРНОСТІ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Професійно-педагогічне спілкування як комунікативна взаємодія педагога з учнями, батьками, колегами спрямована на встановлення сприятливого психологічного контакту, психологічну оптимізацію діяльності і стосунків. Здатність учителя організовувати взаємодію дуже часто є підґрунтям продуктивної діяльності учня. Тому педагогічне спілкування як професійно-етичний феномен потребує від учителя спеціальної підготовки не лише для оволодіння технологією взаємодії, а й для набуття морального досвіду, педагогічної мудрості в організації стосунків у різних сферах навчально-виховного процесу. Професійно-педагогічне спілкування на рівні майстерності взаємодії забезпечує через учителя трансляцію учням людської культури, допомагає засвоєнню знань, сприяє становленню ціннісних орієнтацій під час обміну думками, забезпечує формування власної гідності дитини.

В останні роки дослідження проблеми спілкування та його культури набуває принципово нових якостей. Вагомий внесок у цю справу вніс український психолог Г.С.Костюк, під керівництвом якого розглядалися проблеми формування особистості і її стосунки з іншими, розвиток мовлення і спілкування, соціально-психологічні проблеми спілкування тощо. У середині 70-х років з'явилися праці з проблеми педагогічного спілкування (Грехнев В.С., Кан-Калик В.А., Кондратьєва С.В., Коломинський Я.С., Яценко Т.С. та ін.). У розробці проблеми міжособистісного спілкування та взаємодії вагомими є праці В.А.Кучерук, Куніциної В.М, Казаринової Н.В., Погольші В.М. та ін. У контексті нашого дослідження важливою є категорія «міжособистісної взаємодії» як інструментально-технологічної сторони спілкування; взаємних дій учасників спілкування, спрямованих на співвіднесення цілей кожної зі сторін і організацію їхнього досягнення в процесі спілкування [4].

Практично будь-яке спілкування передбачає досягнення певних цілей. Відповідно до цілей визначається і стратегія спілкування, яка може мати такі варіанти: відкрите – закрите спілкування; монологічне – діалогічне; рольове (виходячи із соціальної ролі) – особистісне (широсердне спілкування). Для педагога важливо оволодіти різними стратегіями взаємодії. Значимим у педагогічній взаємодії є відкрите спілкування – бажання й уміння виразити повно свій погляд і готовність врахувати позиції інших. Однак, вчителю варто знати та розуміти суть закритого спілкування як небажання або невміння виразити зрозуміло свій погляд, своє ставлення, наявну інформацію та можливості використання закритих комунікацій, які виправдані у випадках:

- 1) якщо є значна різниця в ступені предметної компетентності, тому безглуздо витрачати час і сили на підвищення компетентності «низької сторони»;
- 2) конфліктних ситуацій, коли відкриття своїх почуттів, планів супротивнику недоцільно.

У залежності від ступеня особистісного залучення у налагодженні стосунків умовно виділяють три рівні спілкування: соціально-рольовий (короткочасне соціально-ситуаційне спілкування), діловий та інтимно-особистісний.

Соціальний-рольовий рівень спілкування – це рівень спілкування, на якому від людини очікується виконання певної рольової функції, демонстрація знання норм соціального середовища, підтвердження себе, свого статусу; спілкування, як правило, носить анонімний характер. На соціально-рольовому рівні контакти обмежуються ситуативною необхідністю: на вулиці, у транспорті, у магазині, на прийомі в офіційній установі. Основний принцип взаємин на цьому рівні – знання та реалізація норм і вимог соціального середовища учасниками взаємодії.

Діловий рівень спілкування – рівень спілкування, на якому людей поєднують інтереси справи, спільна діяльність, пошук засобів підвищення ефективності співробітництва; спілкування є психологічно відстороненим, домінує «Я-Ви» контакт. На діловому рівні людей поєднує спільна діяльність, спрямована на досягнення загальних цілей. Основний принцип ділових взаємин – раціональність, пошук засобів підвищення ефективності співробітництва.

Інтимно-особистісний рівень спілкування – рівень, на якому основною метою спілкування є задоволення потреби в розумінні, співчутті, співпереживанні; від партнерів очікуються психологічна близькість, емпатія, довіра. Інтимно-особистісний рівень характеризується особливою психологічною близькістю, співпереживанням, проникненням у внутрішній світ інших людей, насамперед близьких. Основний принцип такого спілкування – емпатія [3, с. 105-109].

Гуманізація педагогічної взаємодії полягає в децентрації позиції вчителя щодо всіх інтересів, які не збігаються з інтересами розвитку дитини, а в діалозі – зосередженості на співрозмовникові. Тому для ефективної педагогічної взаємодії важливою є зосередженість на співрозмовникові – така позиція педагога в професійному спілкуванні, коли в центрі уваги вчителя є особа дитини, її мета, мотиви, точка зору, рівень підготовки до діяльності тощо.

Для учителя початкової школи досить важливо оволодіти майстерністю міжособистісної взаємодії та взаєморозуміння. Взаєморозуміння – це механізм міжособистісної взаємодії, пов'язаний, у першу чергу, з когнітивними процесами, який забезпечує формування загального значенневого поля учасниками взаємодії, об'єднання інтересів сторін, вироблення подібного бачення завдань у конкретній ситуації. Основна функція взаєморозуміння – формування загального значенневого поля учасників взаємодії, що дозволяє об'єднати інтереси сторін, виробити подібне бачення задач у даній конкретній ситуації. Для цього учасники взаємодії повинні бути досить інформовані один про одного – про соціальний статус, рольові позиції, групову приналежність, звички, погляди на світ, про ставлення до тих чи інших життєвих подій. Способами досягнення такого знання виступають уточнення, перепитування, повтори, перефразування, обговорення і суперечки з різних життєвих проблем.

Е.Л.Доценко пропонує п'ять рівнів установок на взаємодію в міжособистісних стосунках:

Домінування. Ставлення до іншого як до речі або засобу досягнення власних цілей, ігнорування його інтересів і намірів. Прагнення володіти, мати необмежену односторонню перевагу. Відкритий, без маскуваня імперативний вплив – від насильства, придушення до навіювання, наказу.

Маніпуляція. Ставлення до партнера як до «речі особливого роду» – тенденція до ігнорування його інтересів і намірів. Дія прихована, з опорою на автоматизм і стереотипи, із залученням складнішого опосередкованого тиску. Найбільш вживані способи впливу провокація, обман, інтрига, натяк.

Суперництво. Партнер представляється небезпечним і не передбачуваним, з силою якого доводиться рахуватись. Прагнення переграти його, досягти односторонньої переваги. Інтереси іншого враховуються тією мірою, якою це диктується завданнями боротьби. Засобами ведення боротьби можуть бути окремі види «тонкої» маніпуляції, чергування відкритих і закритих прийомів впливу, «джентльменські» або тимчасові тактичні угоди.

Партнерство. Ставлення до іншого як до рівного, такого, що має право бути таким, яким він є, з яким треба рахуватися. Прагнення не допустити збитку собі, розкриваючи цілі своєї діяльності. Рівноправні, але обережні стосунки, узгодження інтересів і намірів, сумісна рефлексія. Основні способи дії будуються на договорі, який слугує і засобом об'єднання, і засобом чинення тиску.

Співдружність. Ставлення до іншого як до самоцінності. Прагнення до об'єднання, спільної діяльності для досягнення близьких або співпадаючих цілей. Основним інструментом взаємодії є вже не договір, а згода [1].

Для ефективної педагогічної взаємодії співдружність та партнерство є продуктивними рівнями установок на взаємодію в міжособистісних стосунках. Учитель початкової школи повинен володіти різноманітними типами поведінки з метою впливу на учнів, серед яких:

- *розумне переконування* – педагог використовує логічні доводи і реальні факти для переконання учнів у тому, що пропозиція або вимога актуальна і, ймовірно, вплине на досягнення мети завдання;
- *емоційний вплив (запалення)* педагог висуває пропозицію або вимогу, що викликає ентузіазм, надихає своїм закликком до того, що вихованець цінує або в що вірить, тим самим збільшуючи упевненість дитини у власних силах, здатності зродити потрібне;
- *звернення за консультацією* – педагог просить учнів взяти участь у плануванні стратегії заходу, де бажана його підтримка і допомога, або хоче змінити пропозицію, щоб вона відповідала інтересам дитини.
- *обмін* – педагог пропонує обмін люб'язностями, чимось бажаним і прийнятним, виказує бажання відповісти взаємністю, віддячити, поділитися напрацюваннями, якщо учень допоможе виконати завдання;
- *вплив через особисті відносини* – педагог звертається до почуття лояльності і дружби, перш ніж попросити зробити щось важливе, значиме;
- *коаліція* – педагог шукає допомоги учнів для того, щоб переконати інших вихованців зробити що-небудь, або використовує підтримку інших, щоб схилити їх погодитися з ними:
- *легітимізація* – педагог намагається обґрунтувати законність прохання, заявляючи своє право висувати вимоги, запевняючи, що це відповідає традиціям організації.
- *тиск* – педагог використовує накази, постійні нагадування, щоб змусити учнів робити те, чого вимагає навчально-виховна ситуація.

Для майбутнього вчителя важливо оволодіти спеціальними технологіями поступового просування до контакту, які дають змогу подолати опір вихованця у спілкуванні та бар'єри, які він вибудовує. Високу ефективність має так звана методика контактної взаємодії, головними положеннями якої є: довірче спілкування не може бути нав'язаним; встановлення контакту проходить у своєму розвитку певні стадії; процес взаємодії має розвиватися послідовно. Учителю початкових класів варто засвоїти основні стадії контактної взаємодії:

- накопичення згоди;
- пошук спільних інтересів;
- взаємне прийняття для обговорення особистих справ;
- виявлення якостей, небезпечних для взаємодії;
- реалізація способів індивідуального впливу;
- погоджена взаємодія.

Через живе та безпосереднє спілкування педагога з дитиною здійснюється найголовніше в педагогічній діяльності – вплив особистості на особистість. У зв'язку з цим комунікативні здібності та вміння організовувати міжособистісну взаємодію набувають ролі професійно значущих. Ефективність професійної діяльності вчителя початкової школи значною мірою залежить від рівня сформованості його комунікативної культури.

Література

1. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита / Е.Л.Доценко. – М.: ЧеРо, Издательство МГУ, 1997. – 344 с.
2. Кручек В.А. Психолог-педагогичні основи міжособистісного спілкування / В.А.Кручек. – К., ДАККіМ, 2010. – 273 с.
3. Красильник Ю.С. Педагогічне спілкування : теоретико-методичний аспект / Ю.С.Красильник. – К., 2008. – 157 с.
4. Куницына В.Н. Межличностное общение: учебник для вузов / В.Н.Куницына, Н.В.Казаринова, В.М.Погольша. – СПб. : Питер, 2003. – 544 с.
5. Костюк Г.С. Избранные психологические труды / Г.С. Костюк, под ред. Л.Н. Прокопиенко. – М.: Педагогика, 1988. – 304 с.;
6. Педагогічна майстерність : підручник / І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін. / За ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 349с.

Людмила Любчак

Проблема формування майстерності міжособистісної взаємодії в майбутніх учителів початкових класів

У статті педагогічне спілкування розглядається як професійно-етичний феномен. Звертається увага на доцільність оволодіння майбутніми вчителями початкових класів різними стратегіями взаємодії з учнями. Визначаються установки на взаємодію в міжособистісних стосунках, основні стадії контактної взаємодії для оволодіння майстерністю міжособистісної взаємодії та взаєморозуміння:

Ключові слова: педагогічне спілкування, рівні спілкування, міжособистісна взаємодія, взаєморозуміння, міжособистісні стосунки, типи поведінки педагога, учитель початкових класів, прийоми контактної взаємодії.

Людмила Любчак

Проблема формирования мастерства межличностного взаимодействия в будущих учителей начальных классов

В статье педагогическое общение рассматривается как профессионально-этический феномен. Обращается внимание на целесообразность овладения будущими учителями начальных классов различными стратегиями взаимодействия с учениками. Определяются установки на взаимодействие в межличностных отношениях, основные стадии контактного взаимодействия для овладения мастерством межличностного взаимодействия и взаимопонимания.

Ключевые слова: педагогическое общение, уровни общения, межличностное взаимодействие, взаимопонимание, межличностные отношения, типы поведения педагога, учитель начальных классов, приемы контактного взаимодействия.

Liudmyla Liubchak

The problem of forming the skill of interpersonal interaction in future primary school teachers

In the article pedagogical communication is considered as a professional-ethical phenomenon. Attention is drawn to the expediency of mastering future teachers of elementary school with different strategies of interaction with students. Determine the settings for interaction in interpersonal relationships, the main stages of contact interaction for mastering the skill of interpersonal interaction and mutual understanding:

Keywords: pedagogical communication, levels of communication, interpersonal interaction, mutual understanding, interpersonal relations, types of behavior of the teacher, teacher of elementary school, methods of contact interaction.

Проблема формування майстерності міжособистісної взаємодії майбутніх учителів початкових класів / Л.В.Любчак // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 6-7 квітня 2016 р.). / За ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ “Нілан ЛТД”, 2016. – Вип. 5. – С. 297-300.

